

ЗНАЧЕНИЕ НА (БЕЗ)ПРИСТРАСТНОСТТА В ПОСРЕДНИЧЕСТВОТО В МЕЖДУНАРОДНИ КОНФЛИКТИ

Десислава Маринова-Димитрова

Посредничеството е процес, при който третата страна – индивид, група хора, държава и / или организация – се намесва по собствена инициатива или по желание на участниците в конфликта и като им помага за започване на преговорите, за провеждане на комуникацията, за осъществяване на емпатия и / или използва награди и заплахи, цели да доведе до разрешаване на проблема, прекратяване на конфликта или поне да предотврати неговото ескалиране, без да прибегва до употреба на физическа сила.

Проблемът за (без)пристрастността на посредниците е разглеждан от различни автори. Първоначално се счита, че непристрастността е задължителна не само за успеха на намесата, но и за приемането на конкретния медиатор от страните. По-късно се появяват автори, според които по-важни са възможностите на посредника да окаже влияние върху опонентите за постигане на споразумение. В историята на посредничеството в международни конфликти много рядко се срещат непристрастни медиатори. Като примери за такива се посочват папата, Организацията на червения кръст. В повечето продължителни конфликти посредниците са силни държави, които могат да използват целия арсенал от средства за убеждаване на участниците. Пристрастният медиатор има какво да губи при евентуален неуспех. Той е по-близо политически, икономически и културно до една от страните в спора. Безпристрастният посредник няма никакво предпочитание по отношение на участниците и развитието на конфликта, макар че това на практика е невъзможно. В посредничеството влиянието може да произтича както от непристрастността на медиатора, така и от неговите интереси и предпочитания.

Проблемът за значението на (без)пристрастността е важен, тъй като е добре да се знае какви са ефектите от включване на пристрастен медиатор, какви са благоприятните и негативни последици, до каква степен пристрастността влияе върху успеха на медиацията. От гледна точка на самите медиатори анализите на пристрастността им помагат да разберат какви тактики е добре да предприемат, за да спечелят

доверието на опонентите. Също така им дават насоки за това кои действия, макар и добронамерени като замисъл, могат да получат нееднозначно тълкуване, да събудят подозрения у някой от опонентите и като резултат да доведат до прекратяване на посредническите действия.

Безпристрастност

Широко разпространена е идеята, че посредниците трябва да бъдат безпристрастни. Дълго време като важно условие за успеха на медиацията се посочва безпристрастността на посредника (Янг, Нортхедж и Донелан). Според тези автори безпристрастността има решаващо значение, тъй като тя води до доверие и приемане на посредника, което на свой ред увеличава шансовете за успех.

Често в литературата безпристрастен и неутрален се използват като синоними, но в действителност те имат различно значение. Безпристрастността предполага да не се фаворизира нито една от страните. Неутралността означава ненамеса в дадена ситуация и отказ от въздействие върху резултата от преговорите.¹ Съществуват различни виждания за това, какво представлява безпристрастността. Според някои тя е свързана с намеренията, действията и последиците от намесата на медиатора. Други автори са на мнение, че безпристрастността се определя от отношението на посредника към участниците. Срещат се и автори, според които дали един медиатор ще се определи като пристрастен или безпристарстен, зависи от начина, по който участниците в конфликта го възприемат.

Според Янг безпристрастен е този медиатор, който не може да спечели нищо от това, че ще помогне на който и да е от участниците и е в състояние да контролира чувствата и предпочитанията си към тях. Стулберг счита, че посредникът трябва да бъде неутрален, в смисъл, че не трябва да има предпочитания относно изхода от конфликта, безпристрастен, в смисъл, че трябва да се отнася към страните по един и същ начин, и обективен – да се изолира от емоциите на участниците. Според тези автори основният източник на влияние на медиатора е неговата безпристрастност. Тя е условие за одобряването на посредника, по-късно и за успеха на неговата намеса. Ако той наруши безпристрастността си и прояви предпочитание към една от страните, това може да доведе до отхвърляне на посредника и провал по отношение на разрешаването на конфликта. Безпристрастният медиатор няма директен стимул да осигури значително по-добро споразумение за един от актьорите и търси решения, разположени в

---

¹ Faure, Guy-Olivier, "The Mediator as a Third Negotiator" in Mautuer-Markhof, Frances (ed.), *Processes of International Negotiations*, 1989, Boulder, CO: Westview Press, p. 419.

пространството за пазарлък, без да се опитва да го разширява. Подобен посредник може да изпълнява ролята на ефективен координатор, тъй като е загрижен сравнително еднакво и за двете страни и основният му интерес е в постигането на споразумение.²

Пристрастност

През 80-те години се забелязва нова тенденция в литературата по отношение на безпристрастността. Повечето автори изтъкват, че страните в конфликта приемат медиатора не поради това, че е безпристрастен, а защото са убедени, че той е способен да въздейства върху спора, да защити техните интереси (Форе, Тувал и Цартман, Кресел и Прюит). За да окаже въздействие върху спора, медиаторът трябва да разполага с различни канали и средства за намиране на информация, въз основа на която да подтикне страните да смекчат позициите си. Като използва ресурсите, с които разполага, посредникът трябва да тушира различията между страните и да поощрява сътрудничеството.

Според тези автори основното условие при избора на медиатор е доверието в неговите възможности, а не безпристрастността. Страните трябва да са убедени, че медиаторът е способен и разполага с необходимите ресурси, за да им помогне да намерят взаимноизгодно решение. Интересите на посредника могат да активират способността и желанието му да се намеси в конфликта. В случаите, когато медиаторът се намира в добри отношения с една от страните, това също би могло да помогне за по-добрата комуникация между противниците, по-успешното разработване на решения и приближаване на техните позиции. Благодарение на близостта си с един от участниците, посредникът по-лесно може да оказва влияние върху него, да го насочва към търсене на споразумение и като резултат да предизвика поведение на сътрудничество и от страна на другия противник. Неблагодетелстваният участник приема намесата на пристрастен медиатор, когато е убеден, че той ще успее да въздейства на страната, към която има предпочитания, и ще я тласне към споразумение. Пример за избор на пристрастен медиатор поради доверието в способността му да повлияе преговорния процес е одобряването на Хенри Кисинджър като посредник между Израел и Сирия и между Израел и Египет. Въпреки че е известно пристрастието му към Израел, той е приет от Египет и Сирия. Именно произраелските му чувства му позволяват да изтръгне от Израел отстъпки, които иначе

---

²Favretto, Katja I., Does Impartiality Matter? Bias and Coercion in Major Power Mediation, http://www.polisci.uiowa.edu/Presentation%20Schedule_files/favretto.pdf, p. 6.

биха били невъзможни, при това без Израел да остане с убеждението, че е продал фундаментални интереси.

Друг пример за медиатор, който е по-тясно свързан с един от участниците в конфликта, но използва близките отношения с него, за да повлияе позитивно на преговорния процес, е ролята на Алжир в кризата със заложниците между САЩ и Иран. САЩ приемат предложението за посредничество на Алжир не защото я намират за безпристрастна, а тъй като смятат, че близките отношения между нея и Иран ще улеснят постигането на споразумение. Алжир успява да склони Иран на отстъпки, без да се засягат жизнените му интереси. Освен това алжирците съветват САЩ какви промени да направят в предложенята си, за да бъдат приемливи за Иран.

В конфликта между Индия и Пакистан последните приемат посредничеството на СССР въпреки близките отношения на руснаците с Индия. Пакистан усеща, че СССР е притеснен от все по-разрастващото се сътрудничество между Пакистан и Китай и поради това е мотивиран да подобри отношенията си с Пакистан, което от своя страна прави намесата на руснаците приемлива.

Въз основа на изследване на подобни случаи на намеса на пристрастни медиатори Тувал и Цартман стигат до извода, че съществено значение при избора на посредник има не безпристрастността, а очакваните последици от неговото приемане или отхвърляне. Страните са склонни да приемат пристрастен медиатор, когато считат, че той може да осигури благоприятен резултат. Друго условие при избора на посредник е той да е човек, на когото може да се разчита, може да му се има доверие, независимо, че участниците знаят за неговите предпочитания към един от тях.³ Вехр и Ледерах посочват още един случай, когато страните могат да предпочетат пристрастен медиатор – ако той произхожда от тяхната среда, споделя същите ценности като тях и те му имат доверие. Възможно е една от страните да одобри пристрастен към опонента медиатор, защото само по този начин може да се насърчи противника да приеме посредничество.

Пристрастието на посредника от една страна въздейства върху неговото поведение, а от друга – върху това на страните в спора. Медиаторите, които имат предпочитание към една от страните, се стремят да изглеждат безпристрастни. Те се опитват да оказват балансиран натиск върху двамата участници, да ги тласнат към решение, което е взаимно благоприятно. Пример за това е посредничеството на Косигин през 1966 г. в спора между Индия и

---

³ Rangarajan, L.N., *The Limitation of Conflict: A Theory of Bargaining and Negotiation*, St. Martin's Press, New York, 1985, p. 267.

Пакистан за Кашмир. Въпреки предпочитанията си към Индия, той се стреми да споменава двете държави в своите речи по еднакъв брой пъти и дори периодично редува името на държавата, която поставя на първо място. Безпристрастните медиатори също се опитват да покажат, че действително не толерират нито един от участниците. Стремят се да демонстрират еднакво отношение към страните като дори прекарват еднакво време с лидерите, независимо дали имат да съобщят нещо ново или само дискутират по различни теми.

Въпреки че не е необходимо да е безпристрастна, за да бъде приета за медиатор, третата страна не може да си позволи да подкрепя само един от участниците в конфликта, тъй като рискува да загуби сътрудничеството на другия участник. Посредниците винаги трябва да внимават да не би тяхното поведение да доведе до подозрения, намаляващи ефективността им. Медиаторът може да има две различни предпочитания, които да се балансират като цяло. Често трета страна, загрижена за собственото си положение в дадения район, се намесва в конфликта, за да запази добрите си отношения с един от участниците, като в същото време се стреми да подобри връзките си с другия.⁴ В преговорите между Индия и Пакистан СССР и Индия са в добри отношения, които нито една от двете държави не желае да разваля, но в същото време руснаците търсят резултат, при който Пакистан да загуби интерес от контактите си с Китай. Макар и Косигин да има два напълно пристрастни мотива, това не му пречи да приключи преговорите успешно. Известни са пристрастията на Алжир към Иран, но една от целите на Алжир при посредничеството в кризата със заложниците е да подобри отношенията си със САЩ. В този смисъл Алжир се стреми към постигане на резултат, който ще бъде достатъчно задоволителен за САЩ, за да предизвика доброжелателно отношение на американците към Алжир.

Предпочитанията за определено споразумение при пристрастния посредник се намират по-близо до предпочитанията на един от участниците. От степента на пристрастност може да се правят заключения за готовността на медиатора да санкционира необлагодетелствания опонент за това, че не е приел исканията му.⁵ Ако пристрастието на посредника е колебливо, заплахите за наказания, които той отправя, може да изглеждат недостоверни и да не окажат въздействие.

---

⁴ Zartman, I. William and Touval, S., "Conclusion: Mediation in Theory and Practice" in Touval, S. and Zartman, I. William, *International Mediation in Theory and Practice*, Boulder, 1985, p. 256-257.

⁵ Favretto, Katja I., *Цит. съч.*, p. 6.

Има две основни форми на пристрастност: 1. пристрастност по отношение на разрешаването на конфликта – в случаите, когато чрез предложението за излизане от спора медиаторът благоприетства една от страните; 2. пристрастност, чиито корени са в по-добрите лични, политически и икономически отношения на посредника с един от участниците.⁶ В свое изследване Карневале, Уитмер и Уолкър правят следните изводи: 1. Много по-важно за страните в спора е съдържанието на предложенията на посредника, отколкото отношенията му с участниците в конфликта. 2. Когато посредникът е пристрастен към една от страните поради по-добрите си контакти с нея, а прави предложение, което е явно по-благоприятно за другата страна, той се ползва с недоверие от последната и неговата намеса завършва с неуспех (ситуация, известна като ефекта на Троянския кон). В този случай неочаквано облагодетелстваният участник поставя под съмнение достоверността на предложението. Започва да се притеснява от наличието на “троянски кон” под формата на благоприятната оферта. Отнася се към предложението предпазливо и дори с недоверие, тъй като не знае какво ще му бъде поискано в замяна.⁷ Карневале и Арад достигат до още два извода по отношение на (без)пристрастността: 1. посредници, които са направили предложение, неблагоприятно за един от участниците, се разглеждат като по-справедливи в отношението им към опонентите, когато първоначалните очаквания са, че медиаторът ще бъде на страната на един от противниците. Това се нарича “смекчаващ” ефект; 2. посредниците печелят одобрение, когато първоначалните очаквания са, че медиаторът ще бъде на страната на някой от участниците, а впоследствие предложенията му се оказват безпристрастни. Ефектът е определен като “отплатата на справедливостта”.⁸

Понякога единственият възможен медиатор е пристрастен и има свои интереси, но при това често той е и единственият, който може да окаже влияние на страните и да съдейства за успешно разрешаване на конфликта. Това не означава, че неговата намеса винаги е благоприятна за участниците. Възможно е поради собствените си интереси и предпочитание към определен изход медиаторът да отклони

---

⁶ Carnevale, Peter J. and Arad, Sharon, “Bias and Impartiality in International Mediation”, in Bercovitch, Jacob (ed.), *Resolving International Conflicts: The Theory and Practice of Mediation*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1996, p. 45.

⁷ Wittmer, Jerry M., Carnevale, Peter and Walker, Michael, “General Alignment and Overt Support in Biased Mediation” in *Journal of Conflict Resolution*, vol. 35, no. 4, 1991, p. 607.

⁸ Carnevale, Peter J. and Choi, Dong-Won, “Culture in the Mediation of International Disputes”, *International Journal of Psychology*, vol. 35, no. 2, 2000, p. 109.

или да не допусне страните да стигнат до споразумение, което е по-изгодно за тях, но не и за него. Един от основните недостатъци на пристроителните посредници е, че необлагодетелстваният противник често се отнася към тях с недоверие и дори с подозрение. Затова някои автори твърдят, че при равни други условия (качества на посредника, ранг, възможности), участниците в конфликта биха предпочели безпристрастен медиатор⁹.

Според Джеймс Смит проблемът за безпристрастността изкуствено се полемизира. Той изтъква, че не може да се даде общовалиден отговор на въпроса трябва ли да бъде медиаторът безпристрастен. При силовото посредничество, което разчита на награди, заплахи, принуда, безпристрастността не е задължително условие. Когато участниците приемат за медиатори силни държави, това се дължи не на тяхната безпристрастност, а на ресурсите, с които разполагат. При същинското посредничество, което разчита предимно на комуникацията и на емпатията, а не на силата, безпристрастността е условие *sine qua non*, за да се спечели доверието на страните.¹⁰

Принсен определя безпристрастния посредник като третия възможно най-добър избор за участниците. На първо място всяка от страните би желала да бъде избран медиатор, чиито интереси съвпадат с нейните и чиито способности допълват нейните възможности. Подобен посредник притежава качествата на "съюзник". При липса на такъв, участникът би предпочел трета страна, чиито интереси поне частично съвпадат с неговите. Принсен определя този медиатор като "агент". На трето място в скалата на предпочитанията е безпристрастният посредник. Според участниците това е страна, чиито интереси, дори и да не съвпадат с техните, поне не съвпадат и с тези на противника. Така безпристрастният посредник се превръща в третия най-добър избор. На четвърто място участниците биха одобрили и един пристрастен медиатор, ако очакват да постигнат по-добри резултати, отколкото би било възможно при прилагане на следващата най-добра алтернатива. Вероятността и двамата участника да определят медиатора като безпристрастен е много малка.¹¹

И безпристрастността, и предпочитанията на посредника към една от страните могат донесат успех за разрешаване на конфликта и в същото време крият някои рискове. Няма съмнение, че

---

⁹ Bjereld, Ulf, "Critic or Mediator? Sweden in World Politics 1945-90" in *Journal of Peace Research*, vol. 32, no. 1, 1995, p. 34.

¹⁰ Smith, James D., "Mediator Impartiality: Banishing the Chimera" in *Journal of Peace Research*, vol. 31, no. 4, 1994, p. 446-447.

¹¹ Princen, Thomas, *Intermediaries in International Conflicts*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1992, p. 61-62.

безпристрастността на медиатора го прави по-привлекателен за страните в спора. Пример за това е намесата на папа Йоан-Павел II в спора между Чили и Аржентина за канала Бигъл. И двете страни отхвърлят предложението за посредничество на САЩ, тъй като смятат, че техните интереси по отношение на естествените богатства на канала ще бъдат пречка за успешното разрешаване на спора. В други случаи обаче именно интересите и предпочитанията на посредника могат да съдействат за успешното разрешаване на конфликта. Интересите на медиатора могат да го тласнат да се намеси в спор, в който той е способен да посредничи, но който в противен случай ще остане извън неговото полезна действие. Посредници, загрижени за това да изглеждат безпристрастни, могат да срещнат трудности при поставянето за разглеждане на въпроси, които са сложни, но важни. От друга страна интересите на медиатора могат да затруднят и забавят постигането на споразумение. Знаейки, че чрез намесата посредникът се стреми да запази или разшири определени блага, с които разполага, и намирането на решение е важно и за него, страните могат да се опитат да извлекат максимално много компенсации.¹²

Катя Фаврето изследва връзката между различните степени на пристрастност и успеха на посредническите действия като използва модели от теорията на игрите. Пристрастността може да оказва влияние върху резултата от медиацията, защото разкрива информация, която позволява на актьорите да заключат дали посредникът ще накаже или не участника, отхвърлящ споразумението. Според нея вероятността за положителен изход е най-голяма, когато посредникът е слабо пристрастен или когато е силно пристрастен към един от противниците. В първия случай това се дължи на факта, че медиаторът търси споразумения, които и двамата участници да определят като приемливи. Във втория случай успешният изход е по-вероятен, тъй като конкуриращите страни са сигурни, че посредникът е решителен и ще изпълни наказанията / наградите. Най-лоши резултати се получават за умерено пристрастния медиатор. Това се дължи на факта, че опонентите считат, че посредникът няма да е способен да накаже участника, който отказва да приеме споразумението.

При избора на посредник участниците в много по-голяма степен са загрижени дали неговата намеса ще доведе до по-благоприятен резултат (в сравнение с евентуалния изход при отсъствие на медиация), отколкото дали той е пристрастен или не. Докато в посредничеството в междуличностните и трудовите конфликти посредниците са безпристрастни, не познават страните, нямат никакъв

---

¹² Carnevale, Peter J. and Arad, Sharon, Цит. съч., р. 50.

интерес от решението на спора (освен финансов), то в международните конфликти много рядко медиаторът е страна, която няма никакво отношение към спора или поне никакъв интерес от постигането на конкретно решение, никакви предпочитания към един от участниците. Макар и в много дефиниции за международното посредничество да се твърди, че медиаторите са безпристрастни, на практика това не е така. Безпристрастността е по-скоро мит, а не реалност.

Условието за започване на посредничество е участниците да са дали съгласието си както за процедурата, така и за конкретния медиатор. При избора на посредник (без)пристрастността е фактор с второстепенно значение. Идеалният вариант е медиаторът да е безпристрастен, но това се среща рядко в практиката на международните конфликти. Освен това често намесата на пристрастен посредник дава по-добри резултати. Затова много по-важни за противниците са качествата, опитът, ресурсите и възможностите на медиатора да повлияе за по-бързото и по-ефективното разрешаване на конфликта.

Всяка от конкуриращите страни се стреми да завърши преговорите с резултат, по-добър от следващата най-добра алтернатива и ако един пристрастен посредник може да съдейства успешно на опонентите за постигане на техните цели, то те ще съгласят да преговарят чрез него. По-голямо значение имат уменията на посредника, а не неговите пристрастия. Освен това при явно фаворизиране на една от страните или при предлагане на неблагоприятно решение, за всеки участник остава възможността да напусне масата на преговорите.